

Nhà sàn Bác Hồ -

Di sản văn hoá của dân tộc

TRƯƠNG XUÂN MAI*

Khu di tích Chủ tịch Hồ Chí Minh tại Phủ Chủ tịch là một quần thể di tích độc đáo, phản ánh khá trọn vẹn về cuộc đời của Hồ Chủ tịch trong 15 năm cuối đời của Người (1954-1969). Khu di tích này bao gồm các công trình xây dựng, các hiện vật, tài liệu gốc hiện đang lưu giữ trong các công trình ấy, cùng toàn bộ cảnh quan môi trường của khu vực. Tiêu biểu là:

1- Phủ Chủ tịch (vốn là dinh Toàn quyền Đông Dương xưa kia): Toà nhà đồ sộ, bề thế, với kiểu kiến trúc Gothic, là nơi Chủ tịch thường chủ trì các phiên họp của Hội đồng Chính phủ, tiếp đại sứ các nước đến trình quốc thư, các đoàn khách quốc tế đến thăm Việt Nam và gặp gỡ các đoàn đại biểu nhân dân.

2- Ngôi nhà Chủ tịch Hồ Chí Minh ở và làm việc từ tháng 12 năm 1954 đến giữa tháng 5 năm 1958 (vốn là nơi ở của người phục vụ cho Phủ Toàn quyền trước kia). Ngôi nhà gắn liền với cuộc sống sinh hoạt hằng ngày của Bác Hồ trong suốt quãng thời gian nói trên.

3- Nhà sàn, nơi Chủ tịch Hồ Chí Minh ở và làm việc trong suốt 11 năm, từ giữa tháng 5 năm 1958 đến ngày 17 tháng 8 năm 1969.

4- Ngôi nhà Chủ tịch Hồ Chí Minh làm việc với Bộ Chính trị trong 2 năm cuối đời (1967 - 1969), cũng là nơi người chữa bệnh và đi xa.

5- Nhà để xe ô tô.

6- Các di tích ngoài trời như vườn cây, ao cá...

Trong quần thể di tích kể trên, ngôi nhà sàn là một di tích có giá trị đặc biệt khác hẳn với công trình kiến trúc đồ sộ, bề thế như Phủ Chủ tịch và các ngôi nhà xây dựng bằng những nguyên liệu bền vững (sắt, thép, xi măng...).

Trong Khu di tích, ngôi nhà sàn của Chủ tịch Hồ Chí Minh được xây dựng bằng gỗ, thứ gỗ thuộc nhóm 4 trong xây dựng thông dụng. Nhà sàn được xây dựng trên khu đất bên cạnh hồ nước, giữa một rừng cây xanh mát; nét kiến trúc thanh nhã, trang trí không cầu kỳ khiến công trình trở thành một kiến trúc độc đáo, mang sắc thái riêng, nhưng rất hài hoà với thiên nhiên và các công trình kiến trúc xung quanh. Người đã chọn kiểu nhà này để ở và làm việc hàng ngày.

Xung quanh nhà sàn trồng rất nhiều loại cây khác nhau: Cây ăn quả, cây cảnh đan xen với cây bóng mát. Gần với nhà sàn hơn là các cây có tính đặc trưng của miền Nam: Dừa và cây vú sữa của đồng bào miền đất mũi Cà Mau kính dâng lên Người. Phải chăng, khi trồng các loại cây này quanh nhà sàn, Bác Hồ mong muốn luôn được gần gũi, gần bó với nhân dân miền Nam. Hàng rào dâm bụt chạy quanh nhà, quanh hồ nước gợi nhớ tới khung cảnh nông thôn Việt Nam, đến ngôi nhà Người đã cất tiếng khóc chào đời và sống những ngày thơ ấu ở một làng quê Nghệ An. Không gian trước nhà như được mở ra với hồ nước rộng hơn 300m². Nhà sàn của Bác Hồ thực sự hoà điệu với thiên nhiên, là nét bình dị, gần gũi với mọi người dân Việt Nam ở khắp mọi miền Tổ quốc.

Nhà sàn không lớn lắm. Trên tầng sàn chỉ có 2 phòng: Một phòng làm việc, một phòng ngủ, diện tích mỗi phòng hơn 10m². Tiện nghi sinh hoạt, làm việc trong phòng chỉ là những gì tối thiểu nhất: Một bàn, một ghế, một giá sách và một chiếc giường nhỏ... Gia tài lớn nhất của Bác ở đây là sách, với nhiều thể loại khác nhau:

* CÁN BỘ KHU DI TÍCH CHỦ TỊCH HỒ CHÍ MINH TẠI PHỦ CHỦ TỊCH

Văn kiện của các Đảng bạn, sách chính trị, kinh tế, văn học nghệ thuật... được viết bằng nhiều thứ tiếng: Tiếng Việt và các tiếng Anh, Pháp, Trung Quốc, Nga, Tây Ban Nha... Có nhiều cuốn sách là quà tặng của chính các tác giả hoặc của các đồng chí đã từng chiến đấu với Người như "Tiến tới ngày mai ca hát" của Mac-xen Ca-sanh - người bạn chiến đấu thân thiết với Người trong những ngày ở Pháp, "700.000 km trong vũ trụ" của G.Ti-top - nhà du hành vũ trụ Liên Xô... Tầng dưới nhà sàn là nơi Bác thường làm việc với các đồng chí trong Bộ Chính trị, cán bộ phụ trách các ngành và tiếp thân mật một số đoàn khách nước ngoài. Toàn bộ hiện vật, sách báo, tài liệu trong nhà sàn nay vẫn được giữ nguyên như khi Người đang sống và làm việc ở đây. Những hiện vật, tài liệu, sách báo đó không chỉ phản ánh những gì Người thường đọc, những vấn đề Người quan tâm, mà còn thể hiện tầm tri thức, tầm bao quát chỉ đạo của Người đối với mọi hoạt động của đất nước và mối quan hệ với anh em, đồng chí, bè bạn trên thế giới. Những trang viết, những bút tích Người để lại đã phản ánh một cách rõ nét tư tưởng và trí tuệ của Người. Bởi thế, ngôi nhà sàn của Chủ tịch Hồ Chí Minh và những di sản về cuộc sống, sinh hoạt của Người trong những năm tháng cuối đời, đã mang trong mình những điều hết sức cụ thể và sinh động về tư tưởng, đạo đức và những phẩm chất cách mạng của một con người hết lòng vì sự nghiệp cách mạng dân tộc, vì sự nghiệp ấm no hạnh phúc của nhân dân, vì tình hữu nghị hoà bình và tiến bộ của nhân loại.

Cũng chính vì thế, phải đặt ngôi nhà sàn, nơi Người sống và làm việc cùng với những hoạt động của Người trong diễn biến lịch sử của cách mạng Việt Nam nói riêng, phong trào cách mạng thế giới nói chung trong khoảng thời gian 15 năm Người gắn bó với ngôi nhà sàn, mới có thể nhận thức đầy đủ hơn, sâu sắc hơn giá trị đặc biệt của di tích này. Có thể điểm qua một số sự kiện chính sau đây:

- Ba năm đầu ở và làm việc tại nhà sàn (1958-1960), Người đã cùng Bộ Chính trị sáng suốt đề ra đường lối chiến lược, sách lược đúng đắn cho sự phát triển của cách mạng Việt Nam trong giai đoạn mới: Vừa xây dựng Chủ nghĩa xã hội ở miền Bắc, vừa tiến hành cuộc kháng chiến chống Mỹ cứu nước nhằm giải phóng

miền Nam, tiến tới thống nhất Tổ quốc. Đại hội lần thứ III của Đảng Lao động Việt Nam được tổ chức vào tháng 9 năm 1960 đã đánh dấu bước ngoặt mới của cách mạng Việt Nam, Chủ tịch Hồ Chí Minh gọi Đại hội lần này là Đại hội xây dựng Chủ nghĩa xã hội và đấu tranh thống nhất nước nhà.

- 5 năm tiếp theo (1961-1965) là thời kỳ Người cùng Trung ương Đảng lãnh đạo nhân dân miền Bắc thực hiện kế hoạch 5 năm lần thứ nhất, đồng thời quyết định chuyển hướng chiến lược ở miền Nam, phát động nhân dân khởi nghĩa từng phần đưa cách mạng miền Nam tiến lên, đánh bại chiến lược chiến tranh Đặc biệt của đế quốc Mỹ.

- Kế hoạch 5 năm chưa kịp hoàn thành thì Chủ tịch Hồ Chí Minh lại cùng nhân dân cả nước đương đầu với chiến lược chiến tranh mới của đế quốc Mỹ: Chiến tranh phá hoại miền Bắc bằng không quân, hải quân và chiến tranh Cục bộ ở miền Nam. Dân tộc ta đang đứng trước thử thách cực kỳ nghiêm trọng. Thử thách đó càng khắc nghiệt hơn vì diễn biến tình hình thế giới lúc này trở nên rất phức tạp. Trước tình hình đó, Chủ tịch Hồ Chí Minh đã khẳng định trước quốc dân đồng bào: "Lúc này chống Mỹ cứu nước là nhiệm vụ thiêng liêng nhất của mọi người Việt Nam yêu nước"(1); "Nếu Mỹ đụng đến miền Bắc, chúng nhất định sẽ thất bại thảm hại"(2).

Năm 1966, bị sa lầy tại chiến trường miền Nam, đế quốc Mỹ hùng hổ leo thang chiến tranh phá hoại miền Bắc với tuyên bố: Đưa miền Bắc Việt Nam quay lại thời kỳ đồ đá. Thái độ ngang ngược của đế quốc Mỹ không chỉ thách thức nhân dân Việt Nam mà còn thách thức cả lương tri nhân dân tiến bộ Mỹ và dư luận thế giới. Đáp lại lời thách thức ngang ngược của kẻ hiếu chiến, tại ngôi nhà sàn đơn sơ, Chủ tịch Hồ Chí Minh đã thức thâu đêm để soạn thảo lời hiệu triệu toàn dân chống Mỹ cứu nước "...Hà Nội, Hải Phòng và các thành phố, xí nghiệp khác có thể bị tàn phá, song nhân dân Việt Nam quyết không sợ"; "không có gì quý hơn độc lập tự do". Lời kêu gọi đó là ý chí quyết tâm bảo vệ nền độc lập tự do và thống nhất Tổ quốc của Chủ tịch Hồ Chí Minh và toàn thể nhân dân Việt Nam.

- Cũng tại ngôi nhà sàn này, vào tuổi 75 (năm 1965), Chủ tịch Hồ Chí Minh đã bắt đầu

viết Di chúc để lại cho toàn Đảng toàn dân những lời yêu thương nhất, tâm huyết nhất. Từ đó trở đi, dù bận công việc đến đâu, hàng năm Người đều dành một thời gian nhất định trong 10 ngày, từ ngày 10 đến ngày 20 tháng 5, để xem xét sửa chữa và bổ sung bản Di chúc ngày thêm hoàn chỉnh cho ý nguyện của Người. Bởi thế, những lời Người dặn trước lúc đi xa đã và sẽ mãi mãi là kim chỉ nam cho toàn Đảng, toàn dân ta trên mỗi chặng đường cách mạng. Cố Thủ tướng Phạm Văn Đồng, một người từng có nhiều thời gian được gần gũi với Bác khi Bác sống tại Phủ Chủ tịch, đã có nhận xét rất sâu sắc rằng: "Cái nhà sàn đơn sơ của Bác chỉ vẻn vẹn có vài ba phòng, trong lúc tâm hồn của Bác lộng gió thời đại thì cái nhà nho nhỏ đó luôn luôn lộng gió và ánh sáng, phảng phất hương thơm của hoa vườn, một đời sống như vậy thanh bạch và tao nhã biết bao"(3).

35 năm qua, Khu di tích Chủ tịch Hồ Chí Minh tại Phủ Chủ tịch đã đón hơn 40 triệu lượt người trong nước và bạn bè quốc tế về thăm. Hầu hết các vị nguyên thủ quốc gia mỗi lần tới Việt Nam đều đến thăm ngôi nhà sàn này. Những cảm nhận, suy tư của mọi người khi được đến thăm nơi đây thật sâu sắc. Đứng lặng trước ngôi nhà sàn, một nhà báo phương Tây đã thốt lên đầy xúc động: "Con người ta khi đạt đến đỉnh cao của vinh quang thường hay bị bả vinh hoa quyến rũ. Nhưng Chủ tịch Hồ Chí Minh không như thế. Người đã vượt lên trên tất cả, Người đã chiến thắng chính bản thân mình để trở thành con người hoàn thiện; ngôi nhà này là hiện thân của tinh thần đó"(4). Một đại diện của Liên hợp quốc đã nói đầy thán phục: Chủ tịch Hồ Chí Minh thật thông minh khi chọn ngôi nhà này để ở. Ngôi nhà này đã nói lên tất cả con người ông: Nhân cách, tầm vóc trí tuệ, phong cách sống và đạo đức cách mạng(5). Tổng Bí thư Ban Chấp hành Trung ương Đảng Nhân dân Cách mạng Lào Cay-xỏn Phôm Vi Hẳn về thăm nơi này đã viết: "Bác Hồ thật sự là một lãnh tụ vĩ đại. Sự vĩ đại đó không chỉ được khẳng định bằng sự nghiệp cách mạng cao cả mà còn được minh chứng qua lối sống thanh bạch giản dị. Đây là tấm gương sáng về đạo đức cách mạng: Cần kiệm, liêm chính, chí công, vô tư mà tất cả các nhà cách mạng Lào chúng tôi đều noi theo"(6). Các chiến sĩ hải quân, trước khi ra đảo xa, được đến thăm nhà

sàn của Bác, đã trịnh trọng thể trước anh linh Người: "Chúng con sẽ đời đời nhớ ơn Bác, nguyện sống phấn đấu rèn luyện theo gương Bác để gìn giữ biển trời Tổ quốc thật yên bình"(7). Sinh viên các trường đại học viết: "Nét đẹp của tâm hồn, lễ sống, tác phong của Bác Hồ hiện lên ở nơi đây mộc mạc, bình dị, rất thực. Thanh niên chúng cháu nguyện quyết tâm học tập theo"(8), và "đến thăm nhà Bác chúng cháu hiểu không nên ỉ lại trông chờ mà phải hành động cho tương lai. Đó là công việc chúng cháu phải làm. Mẫu hình để chúng cháu noi theo chính là Bác Hồ"(9). Một đại diện của đoàn cán bộ miền Nam đã ghi lại những dòng cảm xúc: "Vào thăm nơi ở của Bác chúng tôi tìm thấy những bài học quý báu để phấn đấu và rèn luyện cho cuộc sống hôm nay và tương lai"(10). Đồng chí Lê Khả Phiêu nói: "Đây là trường học khoa học xã hội và nhân văn giáo dục tấm gương đạo đức cách mạng trong sáng của Bác Hồ cho mọi thế hệ người Việt Nam"(11).

Cuộc đời của Người đã trở thành huyền thoại. Ngôi nhà sàn của Người cũng đã đi vào huyền thoại. Những dòng cảm xúc và suy tư của mọi người khi được về thăm nơi Chủ tịch Hồ Chí Minh đã từng ở và làm việc càng làm chúng ta hiểu rõ hơn giá trị của di tích này cũng như giá trị đặc biệt của toàn bộ các di sản văn hoá vật thể và phi vật thể mà Người đã để lại cho chúng ta.

T.X.M

Chú thích:

- 1) Phát biểu của Hồ Chủ tịch trong phiên họp Quốc hội Khoá III, kỳ 2, tháng 4-1965.
- 2) Phát biểu của Hồ Chủ tịch tại Hội nghị chính trị đặc biệt tháng 3-1964.
- 3) Phạm Văn Đồng. *Hồ Chủ tịch - tinh hoa của dân tộc, lương tâm của thời đại*. Nxb Sự Thật. H.1975. tr109.
- 4) Wang-christian-Canada lời ghi Sổ cảm tưởng của Khu di tích.
- 5) Cuộc Van Hem - Liên hợp quốc, Sổ cảm tưởng của Khu di tích.
- 6) Lời ghi tại Sổ cảm tưởng của Khu di tích.
- 7, 8, 9) Cảm tưởng của các sinh viên Trần Thu Thảo (khoa Văn-Đại học Sư phạm Hà Nội) và Trần Văn Khoa (Đại học Kinh tế Quốc dân) ghi tại Sổ cảm tưởng của Khu di tích.
- 10) Lời ghi tại sổ cảm tưởng của Khu di tích
- 11) Lê Khả Phiêu. *Thư gửi Khu di tích (Nhân dịp kỷ niệm 30 năm gìn giữ và phát huy giá trị Khu di tích)*. Lưu tại Khu di tích.